

PLANET FIRST!



Institute for Sustainable
Innovation & Development



PLANET FIRST!

nieuwe prioriteiten
vanwege de natuurlijke grenzen
aan wat de aarde ons te bieden heeft

met
vijf nieuwe voorwaarden
vijf uitdagende duurzaamheidsdoelen
vijf concrete maatregelen

Amsterdam, 1 december 2009

HET STELLEN VAN NIEUWE PRIORITEITEN

P L A N E T F I R S T !

Bij het bepalen van de prioriteiten in de wereld, gaat het over de balans tussen de drie p's van people (de mens), planet (de aarde) en profit (onze economische groei). In de praktijk is economische groei (profit) daarbij vrijwel altijd onze grote prioriteit.

Een typische korte termijn aanpak: politiek veilig en populair, commercieel verleidelijk, ongecompliceerd.

De gevolgen zijn echter onmiskenbaar. Ons klimaat verandert, onze zeeën worden leeggevestigd, planten- en diersoorten verdwijnen. En tegelijkertijd nemen de verschillen tussen rijk en arm nog steeds toe.

Voor de laatste jaren wordt duidelijk dat we voor dit alles een uitzonderlijk hoge prijs zullen moeten betalen. Wanneer we de aarde (planet) zo blijven misbruiken, zullen wij mensen (people) en onze economische welvaart (profit) daar ernstig onder te lijden krijgen. Verregaande overschrijding van de veerkracht van de ecosystemen ondermijnt de bestaansmogelijkheden van mensen en beperkt uiteindelijk ook de mogelijkheden van verdere economische ontwikkeling.

Waarvoor al jaren wordt gewaarschuwd, is nu algemeen wetenschappelijk aanvaard.

De gevolgen van de overbelasting van de aarde blijken veel ernstiger van aard dan gedacht en voltrekken zich sneller dan ooit vermoed. Alleen als we onze prioriteiten nu snel en drastisch bijstellen, en de nog resterende ecologische kwaliteit

van onze planeet op een redelijker en rechtvaardiger manier verdelen, kunnen de voorwaarden hopelijk (!) nog hersteld worden voor duurzame, menswaardige kwaliteit van leven in de verschillende delen van de wereld. Maar laten we onszelf niets wijsmaken: zelfs als we daarbij de aarde, de mens en de economie éven belangrijk zouden maken, zouden we er nóg niet zijn. Het zou met de aarde en haar bewoners hooguit iets minder snel bergafwaarts gaan.

DE AARDE EERST

In het belang van onze toekomst moet onze aarde daarom weer onze eerste prioriteit worden. Met drie duidelijke bedoelingen: de bescherming van ons milieu, duurzaam gebruik van natuurlijke rijkdom en eerlijk verdeelde toegang daartoe. Alleen zo kan onze aarde verder. Duurzaamheid is gepromoveerd van levensstijl voor sommigen tot levensvoorwaarde voor ons allen. We hebben weinig andere keuze dan ons daarnaar te gaan gedragen.

NIEUWE VOLGORDE VAN PRIORITEITEN

Wij bepleiten daarom een nieuwe volgorde van prioriteiten:

1. De aarde (planet) eerst: omdat die voorwaarde nummer één is voor zowel menselijk welzijn als voor economische welvaart;
2. Een menswaardig bestaan (people) op twee: mede omdat goed verdeelde menselijke ontwikkeling een kernvoorwaarde is voor de noodzakelijke omslag in denken en doen;
3. Een economie (profit) die daaruit volgt, die respect heeft voor de grenzen van de ecologische draagkracht van de aarde, in de plaats van onbegrensde groei als ideaal. Waarbij menselijke creativiteit en innovatiekracht van ondernemers een dynamische en continueerbare economie realiseren, met een kwaliteit van leven die beter verdeeld wordt over de wereld.

Deze volgorde kan verkeerd begrepen worden. Natuur is niet belangrijker dan mensen.

En mensen zijn niet belangrijker dan de natuur, waartoe zij zelf immers behoren.

De prioriteiten hierboven hebben dan ook geen morele of ideologische volgorde, maar slechts een pragmatische: zonder primaat voor de aarde is het niet meer mogelijk om voldoende quality of life voor mensen, nu en in de toekomst, te realiseren.

Daarbij komt: hoe verder we inmiddels afraken van een haalbare, duurzame toekomst, hoe dieper ons de moed in de schoe-

nen dreigt te zinken en hoe meer ontkennend cynisme we zullen moeten overwinnen, nog los van de klimaatklok die onverbiddelijk doortikt.

We realiseren ons heel goed dat de draconische omslag die noodzakelijk is vele en complexe kanten kent, waaronder een enorme mentaliteitsverandering, grote politieke visie en moed en een heroriëntatie op vele terreinen. Maar 'een toekomst met toekomst' is dat zeker waard, zelfs als je het op puur economische gronden beoordeelt.

VIJF NIEUWE VOORWAARDEN

We zullen vertrouwen moeten hebben in de kracht van de samenleving en de bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen bij de realisatie van deze nieuwe, houdbare economie. Duurzame ondernemers, nieuwe technologieën, vernieuwende concepten en business-modellen laten inmiddels zien dat de de wil en de benodigde creativiteit, technologie en innovatiekracht er ruimschoots zijn. Hetzelfde geldt voor inspirerende plannen van gemeenten, buurtbewoners en andere ‘bottom-up’-initiatieven. Bedrijfsleven, wetenschap, overheden en burgers zullen de kansen van deze nieuwe economie met enthousiasme grijpen om te participeren in een nieuwe toekomst. Maar daarvoor zijn de juiste voorwaarden noodzakelijk.

De economie heeft zich tot nu toe autonoom ontwikkeld, waarbij het belang van natuur en milieu vrijwel altijd ondergeschikt was aan dat van omzet en winst. Dit probleem werd al decennia geleden gesignaleerd, maar nooit serieus opgepakt. Sindsdien zijn de ernstige consequenties van onze verkeerde prioriteiten echter veel duidelijker en concreter geworden. We weten nu véél meer. Ook over de snelheid waarmee die gevolgen ons zullen raken en met welke kracht, als we we zo door gaan met het uitbuiten van de aarde.

Al in 1989 (!) stelde de Sociaal-Economische Raad (SER) in zijn advies over het rapport van de VN-commissie-Brundtland, *Our Common Future*, dat de doelstelling van het handhaven van het evenwicht in het ecologisch systeem van hogere orde is dan de vijf doelstellingen van sociaal-economisch beleid. Het SER-advies uit 1989 zou alsnog opgevolgd moeten worden.

Dit betekent dat de economie zich dient te ontwikkelen binnen de absolute voorwaarden die door het milieu worden gesteld.

We zullen keuzes moeten maken. We noemen er vijf. Het zal niet vanzelf gaan.

1 Echte Kostprijzen Hanteren

Veel producten en diensten worden nu geproduceerd met grote schade voor natuur en milieu. Bijvoorbeeld omdat daarvoor bossen vernietigd worden of onevenredig veel broeikasgassen worden uitgestoten. Feitelijk negeren wij op dit moment de enorme kosten van deze natuur- en milieuschade bij de prijsbepaling van deze producten. Hierdoor ontstaat een niet-transparant en onjuist beeld van de échte kosten en krijgt de consument niet de kans om een verantwoorde keuze te maken bij zijn aankopen, omdat hem de informatie ontbreekt.

Een voorwaarde voor het slagen van de economie van de duurzaamheid is daarom het meenemen van de kosten van deze schade aan natuur, milieu en sociale verhoudingen, in een realistische kostprijs van onze producten en diensten. Dat kan bijvoorbeeld via belastingen of systemen van verhandelbare emissierechten.

Hierdoor wordt helder zichtbaar wat de échte prijs van producten is, en krijgt de economie van Planet First (en haar producten) een eerlijke, concurrerende kans. Investerings in duurzame productie zullen hierdoor een enorme stimulans krijgen.

Onze voorraden aan schoon water, natuurlijk bos, vruchtbare grond, biologische diversiteit e.d. zijn schaars of raken op. Door die

schaarste mee te nemen in de prijs van producten, zal de economie zich gaan bewegen binnen de grenzen die de aarde ons stelt. Zolang alleen de economie prioriteit heeft, wordt de ecologische waarde niet meegenomen in de prijs; goedkoop maar eindig en uiterst schadelijk, zoals we eerder zagen. Zodra de ecologie prioriteit wordt kan de echte ecologische waarde, vertaald in geld, economische sturing geven in de richting van drastische verandering. Daarbij kan de economie zelfs een belangrijke bijdrage leveren, als systeem om schaarste te organiseren; in dit geval ook ecologische schaarste. Middels een bonus voor goed gedrag (bijvoorbeeld via fiscale voordelen) en een hogere prijs (een malus) voor niet-duurzame producten en gedrag.

Ter illustratie: zodra de klimaatschade wordt verrekend in een hogere prijs voor niet duurzaam opgewekte stroom, zal stroom uit bijvoorbeeld wind, zon en waterkracht in prijs aantrekkelijker worden ten opzichte van niet groene stroom en dus veel meer worden gekocht. Dit zal investeringen in groene energie enorm aanjagen.

2 Kritisch kijken naar verantwoordelijkheden

De verdeling van verantwoordelijkheden moet kritisch worden gezien. Als de verantwoordelijkheid bij de individuele burgers en bedrijven verdwijnt, verdwijnen automatisch ook de creativiteit en inspiratie om de grote maatschappelijke problemen aan te pakken via ondernemerschap, initiatieven, burgerschap.

Natuurlijk: de bescherming van collectieve goederen als milieu en natuurlijke hulpbronnen moet op collectief niveau worden geregeld. Maar wel zo dat burger en de bedrijven maximaal

worden uitgedaagd om op creatieve en positieve wijze daarin te participeren: de burger voorop, als kiezer, als consument en als uiteindelijke bepaler van de sociale norm.

3 Robuuste duurzaamheidsdoelen

Onze economie en bestuur lijken vooral gebaseerd op beperkende regels en geïnstitutionaliseerd wantrouwen. Als een skipiste waarop tientallen vlaggetjes aangeven waar je vooral niet moet zijn. Op een golfbaan daarentegen, geeft slechts één vlaggetje aan waar je wel moet zijn. Een samenleving die een duidelijk doel heeft is een eenvoudiger, kansrijker samenleving.

Nieuwe, duidelijke, ambitieuze, robuuste duurzaamheidsdoelen - als speerpunten binnen een inspirerend, duurzaam overheidsbeleid - scheppen ruimte, bevorderen creativiteit, jagen innovatie aan op alle niveaus en motiveren de burger om de omslag naar een houdbare economie te steunen en daarin te participeren.

4 Gezamenlijk onze koers bepalen

De verantwoordelijkheid voor die omslag ligt net zo goed bij de individuele burger en consument, als bij de gemeenschap waarvan die burger deel uit maakt. Vanuit het sociaal dilemma 'ik doe het alleen, als jij het ook doet', mandateert de burger de gemeenschap c.q. de overheden hun bijdrage te leveren aan de oplossing van het probleem.

Dat vraagt om een democratisch proces, waarin we veel meer met elkaar zullen moeten spreken over gezamenlijke nastrevenswaardige doelstellingen: waar willen we heen? Anders blijft duurzaamheidsbeleid slechts een lastige toevoeging aan de lange lijst van overheidsvoorschriften, waar de

burger ogenschijnlijk geen eigen belang bij heeft. De mate van deregulering of regulering volgt vervolgens uit gezamenlijk afgesproken doelstellingen, en niet uit onbespreekbare politieke dogma's.

5 Meer focus op maatschappelijke waarde

Daarbij geldt dat kwaliteit belangrijker is dan kwantiteit, zelfs met betrekking tot structurele, duurzame groei: alleen een herkenbare kwalitatieve groei kan de 'meer is beter' mentaliteit vervangen. De maatschappelijke waarde van producten en diensten is immers zeker zo van belang als de prijs ervan op de markt: deze maatschappelijke waarde dient dus helder gemaakt te worden.

VIJF UITDAGENDE DUURZAAMHEIDSDOELEN

Wij roepen daarom op om tenminste de volgende vijf uitdagende doelen centraal te stellen in het beleid van ons land. Daarmee worden onze prioriteiten geloofwaardig herschikt:

1 Menswaardige kwaliteit

Niet de groei van ons Bruto Nationaal Product, maar toenemende menswaardige kwaliteit van leven op lange termijn als hét doel van maatschappelijk ontwikkeling. Die kwaliteit bestaat uit natuurlijk kapitaal (de aarde), sociaal kapitaal (de mens) en financieel-economisch kapitaal (welvaart), en in deze volgorde.

2 Effectief mondiaal natuurbehoud

De afbraak van biologische diversiteit moet stoppen en omge-

bogen worden in groei, gecombineerd met jaarlijks 5% toename van natuurgebied. Elke activiteit die biologische diversiteit of natuurgebied doet afnemen, dient zodanig gecompenseerd te worden dat de natuur er per saldo op vooruit gaat.

Dit raakt onze primaire levensvoorwaarden. Zo is bijvoorbeeld het behoud en herstel van bossen niet alleen van belang voor honderden miljoenen mensen in ontwikkelingslanden, die er dagelijks direct van afhankelijk zijn, maar herbergen bossen meer dan 50% van alle biologische diversiteit op aarde. Inmiddels blijkt bossenbescherming bovendien een onmisbare voorwaarde voor de oplossing van het klimaatprobleem in de komende tientallen jaren.

3 Beperking klimaatverandering en de gevolgen daarvan

De opwarming van de aarde dient beperkt te worden tot 2° Celsius om onomkeerbare dramatische effecten te voorkomen. Anders zal de opwarming naar verwachting doorschieten naar 4° en hoger, als gevolg van bijvoorbeeld smeltend zeeijs op de Noordpool, smeltende permafrost, bossterfte en verdroging van organische bodems.

Met catastrofale gevolgen voor onze economie, voedselvoorziening, gezondheid e.d.

We zitten inmiddels al op 0,7° Celsius. Het tot staan brengen van deze opwarming kan alleen door middel van een duurzame, koolstofarme energiehuishouding en de stopzetting van de wereldwijde ontbossing.

Een beperking van de temperatuurstijging tot 2° Celsius is alleen mogelijk als de uitstoot wereldwijd binnen de komende

tien jaar fors gaat dalen. Alle prognoses wijzen nu echter richting een verhoging van de mondiale uitstoot met zo'n 30% in 2020.

Om die groei om te buigen in voldoende daling, is een bijna onvoorstelbare extra vermindering van de wereldwijde uitstoot van ongeveer 20 Gigaton broeikasgassen noodzakelijk (van de 46 Gigaton die de wereld per vandaag jaarlijks uitstoot). Ongeveer de helft van deze vermindering kan/moet komen van energie-maatregelen, de andere helft van bosbescherming, bosherstel en duurzaam landgebruik: zo hangen duurzaamheidsdoelen vaak samen.

4 Risicoreductie rond energie-infrastructuur

Doelstelling van het energiebeleid dient niet alleen het verminderen van de klimaatproblematiek te zijn, maar ook de vermindering van de risico's rond de toekomstige energiebeschikbaarheid. Daartoe dient een meer decentrale energieinfrastructuur te worden nagestreefd, onder meer gebaseerd op zon, wind en waterkracht.

5 Opwaarderen educatie en menselijke waarden

We moeten dringend toe naar een samenleving die veel meer investeert in kennis, kunde, vaardigheden en sociale samenhang. Menselijke waarden zijn immers bepalend voor het consumptiepatroon en menselijk vernuft is de basis voor dynamiek en innovatie. Alleen op die manier kunnen mensen tot een kwaliteit van leven komen die menswaardig is, met respect voor de beperkingen van de fysieke aarde; zodat het wenselijke en het mogelijke worden verenigd.

VIJF CONCRETE MAATREGELEN

Teneinde niet in retoriek te blijven hangen, zijn er maatregelen nodig om de genoemde duurzaamheidsdoelen te realiseren. Het herstelvermogen van de aarde en haar ecosystemen kent grenzen, die nu ernstig overschreden worden. Ons gebruik van de ecologische rijkdommen dient derhalve met spoed binnen die grenzen gebracht te worden.

Om de belangrijkste mondiale ecologische problemen - klimaatverandering, het verlies aan biodiversiteit en de mondiale verwoestijning - effectief aan te pakken is een enorme inhaaloperatie noodzakelijk. De volgende punten zijn daarbij essentieel:

1 De grote uitdagingen benoemen

Uiteraard zullen we moeten beginnen met het benoemen van de grootste problemen en oplossingen, en die vervolgens durven voorzien van een realistisch prijskaartje.

Op die manier weten we voor welke forse en urgente mondiale uitdagingen we staan.

Hierbij gaat het vooral om de volgende vier uitdagingen, waarvoor met spoed een bindend internationaal beleid noodzakelijk is:

- Een internationale aanpak van de uitstoot van broeikasgassen. Als eerste urgente stap daartoe dienen de rijke landen hun uitstoot al in 2020 met tenminste 40% te beperken ten opzichte van 1990. Ook snel groeiende ontwikkelingslanden dienen de groei van de uitstoot sterk te beperken
- Stopzetting van de ontbossing en verdubbeling van bosherstel binnen tien jaar.

- Herstel van de bodemvruchtbaarheid en terugdringing van de verwoestijning.
- In aanvulling op deze drie maatregelen zullen rijke landen financieel moeten bijdragen aan adaptatiemaatregelen in de armste landen, mede vanwege hun belangrijke rol bij de oorzaak van het probleem.

Overigens: voor al deze uitdagingen is de klimaattop in Kopenhagen in december 2009 een historische kans om visie te tonen en meters te maken.

2 Doorberekenen van reële kosten

Het gebruik van de rijkdommen van de aarde - zoals schone lucht, gezonde bossen, biologische diversiteit, schoon water, leefbare zeeën - heeft een prijs. Hierboven staan daarvan concrete voorbeelden.

Deze prijs dient doorberekend te worden in de kosten van de producten en diensten die dit gebruik veroorzaken, waardoor een eerlijke, reële totaalprijs ontstaat. Zodat de gebruiker een nieuwe afweging gaat maken, want 'de gebruiker betaalt' in dat geval.

Dit zal bijvoorbeeld de transitie naar een duurzame electriciteitsvoorziening een enorme boost geven.

Hiervoor zijn verschillende technieken mogelijk, afhankelijk van het onderwerp, zoals het fair verdelen van de beschikbare hulpbronnen en daarvoor een internationaal afgesproken vaste prijs hanteren (quotering) of het hanteren van een flexibele prijs die oploopt naarmate het gebruik intensiever wordt (beprijzing).

In beide gevallen dient de prijs een hoogte te hebben die 'uitverkoop van onze natuurlijke rijkdommen' structureel voorkomt. Bedrijven en burgers worden op andere terreinen zoveel mogelijk financieel gecompenseerd. In de eerste plaats door verlaging van belasting op arbeid.

Op nationaal niveau speelt met name onze bijdrage aan het klimaatprobleem. Het is noodzakelijk dat de kostbare schadelijke effecten van CO₂-uitstoot zichtbaar verrekend worden in de kostprijs van producten en energie, op basis van tenminste €100,- per ton CO₂-uitstoot. Zo wordt inzichtelijk wat de werkelijke prijs is, die uiteindelijk toch altijd ergens betaald moet worden. Bijkomend voordeel: groene producten worden relatief goedkoop en als alternatief dus aantrekkelijker. Het moet hier overigens vooral gaan om verschuiving van belastingen en niet om verhoging.

3 Beter meten, beter weten

We zullen veel meer inzichtelijk en begrijpelijk moeten maken waar we staan en welke richting we ons bewegen. Te lang hebben we niet geweten waar we stonden en welke effecten ons handelen had. 'Meten is weten', zeker als het gaat om lastig in beeld te brengen zaken als ecologische impact.

Het Bruto Binnenlands Product wordt als eenzijdige - dus misleidende - index vervangen door een nieuw mechanisme dat de stand van alle drie de vormen van kapitaal/voorraden weergeeft: natuurlijk kapitaal (planet), sociaal kapitaal (people) en financieel-economisch kapitaal (profit). Er bestaan inmiddels internationale voorbeelden van een dergelijke bredere indexe-

ring, die meer recht doet aan de verschillende prioriteiten die onze samenleving heeft.

Overheden en bedrijven dienen hun impact op de biologische diversiteit en de natuur te meten, te kennen en controleerbaar in beeld te brengen, waar nodig planmatig te verminderen en de resterende impact te compenseren.

Tenslotte dient de consument veel duidelijker geïnformeerd te worden over de ecologische en sociale impact van producten en activiteiten, alsmede van zijn eigen gedrag op het gebied van energiegebruik. Zo kan hij daarin zijn eigen verantwoordelijkheid nemen.

Het wordt dan immers veel duidelijker dat iedere aankoop van de consument ook een morele component kent, waar hij afwegingen bij kan maken. Hij kan zo een veel grotere rol spelen bij het bewaken en stimuleren van de nieuwe economie volgens het Planet First-principe.

4 Innoveren

Een samenhangend, consistent, probleemgestuurd innovatieprogramma stimuleert en verlokt economische spelers tot steeds verder gaande verbetering van de resource productivity: de welvaart die per eenheid milieugebruik kan worden gecreëerd (vergelijk met arbeidsproductiviteit: welvaartsproductie per eenheid arbeid).

Maar ook de versnelde introductie van beschikbare nieuwe, innovatieve technologieën is essentieel, waarbij bijvoorbeeld (zoals in Duitsland) de burger zijn zelf opgewekte groene

energie kan verhandelen (tegen een langdurig gegarandeerde prijs!). Een belangrijk product van alle innovatie zal tevens moeten zijn dat het de burger makkelijk en aantrekkelijk wordt gemaakt om duurzaam te leven.

5 Samenhang leren zien

In het onderwijs wordt duurzaamheid een integraal onderdeel van de vorming gedurende de gehele onderwijscyclus. Kinderen en jongeren leren over de samenhang der dingen, over de samenhang tussen oorzaak en gevolg, over de natuurlijke verwevenheid van de drie vormen van kapitaal en de prioriteitsvolgorde daarbinnen. Er komt veel aandacht voor de waarde en het belang van duurzaamheid en het zorgvuldig omgaan met ecologische rijkdommen. ‘Een kans voor onze toekomst’ betekent voor onze kinderen en jongeren vooral een kans voor hún toekomst, als we het goed doen.

O P R O E P

Wij roepen kabinet, overheden, bedrijfsleven en burgers op tot de moed om de prioriteitsstelling van Planet First te delen en te doen wat nodig is: in wetgeving, in strategie, in beleid, in maatschappelijk debat en vooral natuurlijk in gedrag. Forse bijstellingen zullen het gevolg zijn.

Als ondertekenaars van deze oproep zeggen wij alle steun en inzet toe voor initiatieven in die richting.

Deze oproep is het resultaat van een serie debatten over duurzaamheid, eerder dit jaar; een initiatief van de Nationale Postcode Loterij in samenwerking met het Institute for Sustainable Innovation & Development (INSID). De redactie werd gevoerd door prof.ir.Klaas van Egmond en ir.Jan Paul van Soest, met bijdragen van drs.Sible Schöne.